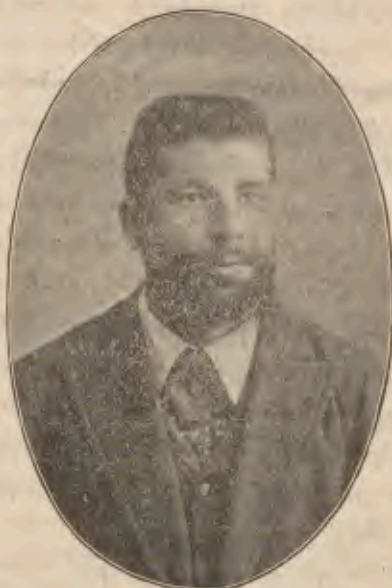

ՀՆԶԱԿ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ ՀՆԶԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐՈՒԽԱՆԵԱՆՑ.

ՆԱԶԱՐԵԹ ԼՈՒՍԻԿԵԱՆ.*)

ՍՏՈՐ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ.

Ստոր բնագրներն իրանց համար գտել են ազատ ասպարէզ: Ապականվածները պարարտ հող են դառել ցանելու անբարոյականութեան սերմերը: Ուխտադրութեան շնորհիւ է ընկել լիտիաբար ցուցամուլ լինելու իրանց ուխտադրութեամբ: Ազգի առջև յանցապարտներն ու դաւաճանները յարմար ժամանակ են տեսնում այսօր ամեն տեսակ ներքին գրգռիչ խնդիրներ առաջացնելու՝ ազամուկի մէջ իրանց յանցանքները մոռացնել տալու ճիգով: Այն, ինչ որ անպայման կերպով զնահատուում էր երէկ, այսօր թաքուն նպատակներ ունեցողներն, որպէս և փառամուլները, նախանձոտներն ու շահախնդիրները հարկ են համարում ըստորացնել: Յեկն ու աղբն է, որ շարժվում է իր տեղից և իր սպասանիչ ու վարակիչ հոտն ու նեխանքը տարածում չորս կողմ:

Երէկ, երբ աղբը վառված էր յոյսերով, երբ կարծում էին, որ հայկական դատը պէտք է շուտով ստանայ բաւարար լուծում, այդ բոլոր վատ բնագրները չէին յանդգնում երևան գալ յոյսի պայծառ արևի տակ: Իսկ այսօր, երբ հայ ժողովուրդը՝ հալածված անլուր կատաղութեամբ՝ ընկած է յետին թշուառութեան մէջ և վհատութեան զգացումն է սկսել նրան պաշարել, անխիղճ ու ստորաքարշ շառլատաններն էլ իրանց

զլուխներն են բարձրացրել հայոց ներկայի մթագնած հօրիզոնի տակ: Նրանք ուզում են անել այսօր այն, ինչ որ երէկ չէին յանդգնիլ մտածել անգամ: Նրանք ուզում են իրանց անխոստովանելի միտումների համար զոհել ու կործանել այն, ինչ ձեռք է բերված անթիւ ու թանկ զոհաբերութեամբ և հսկայական աշխատութեամբ:

Ազգերի մէջ ամեն ժամանակ եղել են այդպիսի երևոյթներ, երբ ազգային օրհասական տագնապի լուսինն ամեն վատութեան ու ստորութեան փութը ասպետները փորձել են ի վնաս ճշմարտութեան և ընդհանուր շահի՝ առաջ գլորել ներքին երկպառակութեան ու շփոթութեան խնձորը և, ինչ գնով էլ որ լինի, յագեցում տալ իրանց կրքերին ու գաղտնի դիտումներին: Արօնաւորը՝ հաւատքի քողի տակ, աշխարհականն՝ ազգային, հասարակաց շահի անուան տակ — հազել են իրանց անամօթ երեսներին անթափանց ու խաբող դիմախներ և զինված իրանց դիրքի համապատասխան թունաւորված նետերով, ճիգ են թափել մտնել ժողովրդի սրտի մէջ, խճբծել ու խառնշտկել նրա զգացումներն իրանց կեղտոտ մասներով, օդուտ քաղել նրա հոգեկան վհատված տրամադրութիւնից և չարաչար շահագործել նրան:

Նրանք ձգնել են այդպէս անել և՛ թէկուզ հէնց լուսին համար՝ հասած լինել իրանց սև նպատակին:

*) Կենսագրութիւն տես «Հնչակ» Թիւ 2. 1896.

Պատմութիւնն այդպիսիների ճակատին դրօշմել է Մեհրուբան անունը: Եւ այդ անունով նրանք մնում են միշտ սերունդների նախատինքի տակ դարուց դար: Պատմութիւնն այդպիսիների անուններն արձանագրել է ամօթի սեւ տախտակի վրայ, իբրեւ վատեր, որ ազգային ամենաճանր վայրկեանին ճիգ են թափել իրանց մնաստակարութեամբ ու խարդախութեամբ պղտորել ու շփոթել հասարակաց կարծիքը, այդպիսով վտանգի ենթարկելով սուրբ դործեր և ազգի ճակատադիրը:

Հայ ժողովուրդն իր ներկայ սոսկալի վիճակում պէտք է չը մոռանայ բնաւ պատմութեան ահաւոր դասերը և չը խաբւէ հրեշտակային կեղծաւոր զիմակից, որի տակ թաքնված են նենգաւորներ ու խարդախներ: Հայ ժողովուրդը պէտք է իր թուքի հետ կոխկրտէ այդպիսի մարդկանց, որոնք դարձած են գործիքներ Նազըմների ձեռքը և կամ ստորաքարշ կրքերից ու սեփական վատութիւնից դրդված՝ լքութեամբ ու անամօթ խաբեբայութիւններով ճիգ են թափում իրանց եսական բնազդներին յազուրդ տալով՝ դժոխային մի գործ կատարած լինել ազգիս զլխին:

Այդպիսիները պէտք է դուրս շարտվեն ամեն ազգային շրջաններից իբրեւ դաւաճաններ, իբրեւ շահախնդիր շառաւաղներ, իբրեւ ազգակործան եսամոլ խաբեբաներ: Այդպիսիներից պէտք է զգոյշ լինի ազգը, որ՝ պոկելով զիմակը նրանց երեսից՝ նրանց պէտք է ցցէ իրանց արժանի ամօթի պատուանդանի վրայ ի ցոյցս հայութեան, ի ցոյցս մարդկութեան և ազգային զղուանքն ու ատելութիւնը դրօշմէ նրանց սեւախորհուրդ ճակատին:

Եւ ապա — առանց յուսահատվելու, առանց լքանելու պէտք է ամփոփել ազգիս աղնիւ ու անկեղծ ոյժերը և ընթանալ միշտ դէպի առաջ:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐԳԻՍԱՆԵԱՆՑ.

(ՄԱՐՏԻԿ ԼԵՒՈՆՆԵԱՆ.)

Ի՞ր կեանքը... Երկար եղաւ միթէ նա... Հազիւ սկսած ծաղկել՝ անդուծ մանգաղով նա կտրվեցաւ յաւիտեան: Մի կեանք՝ եռուն զգացումով, — այո՛. մի կեանք՝ աղնուագոյն մտքով տոգորված, — այո՛. բայց մի կեանք այնքան կարճատեւ, այնքան արագասահ, որ եկաւ ու անցաւ, ինչպէս երազ, ինչպէս տեսիլ, ինչպէս գարնան մէկ ասուպ, որ հայոց կեանքի հօրիզոնում երևեցաւ, փայլեց և ապա շուտով մարեցաւ... Այդ աղնիւ սիրալ, որ գիտէր բարախել այնքան ուժգին այն նպատակի համար, որը նրան բաբախեցնում էր. այդ քաղցր ու համեստ, բայց և հաստատամիտ ու վճռական բնաւորութիւնը, որ ջնջութիւն ու կրակ էր հաղորդում այն գործին, որին ծառայելու համար էր ըստեղծված, այդ միտքը՝ խոհուն ու համարձակ, անխնջ

ու շիտակ, բարձր ու մշակված. — ո՛չ, այդ ամենը չը պիտի այդպէս շուտ չքանային, զոկելով իրանցից այն ժողովուրդին, որն այնչափ պէտք ունի այսօր իր սակաւաթիւ հազաւագիւտ զաւակների կեանքին ու աշխատութեան... Եւ սակայն նա չըկայ այլ ևս... և նրա աղնիւ կերպարանքը, որ կարծես միշտ մեր աչքի առաջն է օրհասական օրից ի վեր, նրա կերպարանքը մի նորոգված կակիժով ու ցաւով առաջ է բերում մէկ ուրիշ ստուեր, որ երբէ՛ք չէ բաժանվում մեր մտքից: Մարտիրոս Սարգիսանեանց և Բարսեղ Զաքարեանց, ինչ քաղցր անուններ. երկուսն էլ գրեթէ միեւնոյն հասակի — հազիւ 23 տարեկան, երկուսն էլ ընկան սուրբ գործի պատերազմի դաշտում, մէկը 100 կտրիճ ընկերներով ընդդէմ 20000-ի, միւսը 7 ընկերով ընդդէմ 700-ի, և երկուսն էլ կուռելով իբրեւ հերոսներ և ընկնելով անձնուրաց ու անմահ նահատակներ՝ մի և նոյն ժողովուրդային դատի համար, մի և նոյն դրօշի, շնչակեան դրօշի, տակ, միեւնոյն յաղթական կոչով դէպի աղատութիւն, դէպի կատարեալ աղատութիւն: Մէկը Մարգարէտում, միւսը Վանում՝ թշնամու հաղաւոր դնտակների կարկուտի տակ, երկուսն էլ խրախոյան ու քաջալերը, առաջնորդն ու հոգին իրանց ընկերների, որոնք իրանց քաջ մահով կապվեցան նրանց երկուսի անուան հետ յաւիտեան կերպով, անուններ, որ կրում են փառքի փշէ պսակն իրանց ծաղիկ հասակի ճակատի վրայ:

Մարտիկն, ինչպէս միւսը՝ Բարսեղը, պատկանում էին նոյն խմբին, որ դեռ այդ երկուսն էլ իրանց պատանեկան հասակում կազմել էին Բաղուրի Բէլալեան դպրոցում: Մարտիկն էլ, ինչպէս Բարսեղը, Շուշի (կովկաս) քաղաքում է ծնվել: Մարտիկն էլ, ինչպէս Բարսեղը, ուսանող էր, երբ գալով շնչակեան կուսակցութեան կենտրոնը, իր ջերմ փափագը յայտնեց ու թախանձեց գործել թիւրքաց-չայաստանում, իր կեանքն ու ապագան ամբողջովին նուիրելով հայ յեղափոխական գործին: Մարտիկն ուսանող էր Ս. Պետերբուրգի Տէխնոլոգիական բարձրագոյն դպրոցում: Վառված յեղափոխական կայծով և դարուս ամենաբարձր գաղափարներով, նա, ինչպէս Բարսեղը, յանցանք համարեց դեռ նստած մնալ ուսանողական նստարանի վրայ, երբ իր հայրենիքը հեղեղվում էր արեան մեջ, երբ իր ժողովուրդի գոյութեան ու ապագայի խնդիրն էր առաջ դրված, երբ ամեն-մի հայ սրբազան պարտականութիւն ունի իր ոյժն ու միտքն այդ օրհասական խնդրի լուծման ծառայեցնել: Եւ 1895 թ. մայիս ամսին նա գնաց Վան իբրեւ շնչակեան կուսակցութեան ներկայացուցիչ: Նա իրան կեղծ մականուն ընտրեց Լեոնեան անունը, իբրեւ յիշատակ իր անմոռաց ընկերի, Զաքարեանցի, որի կեղծ անունն էր Լեոն: Նա գնաց, ուխտելով իր Բարսեղի վրէժն առնել: Եւ նա առաւ այդ վրէժը, բայց ինչ ծանր գնով. — միւսի սպանման վըրէժի համար նա ինքը սպանվեցաւ, և սպանվեցաւ Վանի այս ամառւան պատմական կոիւնների միջոցին, կռուիւներ, որոնց տաղանդաւոր վարդին ինքը Մարտիկն էր, որ և անպատմելի հերոսութեամբ կուռեց թշնամու դէմ մինչև իսկ այն ժամին, երբ իր բոլոր հարիւր ընկերներն էլ սպանված՝ ինքը մենակ էր մնացել միայն երկու ընկերի հետ պատերազմի դաշտում: Այն մեծ ծառայութիւնները, որ արել է Մարտիկն իր մի տարւայ գործունէութեան ժամանակամիջոցում՝ Վասպուրա-

կանուամ, այսօր չեն ուրանում իր հակառակորդներն անգամ, և ապագան աւելի որոշ կերպով կը գծագրէ այդ անմոռաց ու հաղապարհ գործիչի գերն ու արժանաւորութիւնը Վասպուրականի վերջին տարւայ յեղափոխական գործերում:

Մարտիկի տարածում մահը մի խիստ ծանր կորուստ է հայ յեղափոխական գործի համար, որի սուգը ասպարէզում մէկ առանձին փայլուն ու սրտառու շրջանակի մէջ է ամփոփւում նրա քաղցր անունն իր ընկեր Բարսեղի քաղցր անուն հետ, մէկ առանձին և ուրոյն տեղ գրաւելով հայ յեղափոխական գործի անմահ արձանի վրայ: Մարդ մի խորին տխրութեամբ է համակվում այդ երկու թանկագին և դեռ տաք դիակների առջև, որ ծակծկված են վատ թշնամու գլխաւորներով ու սուկններով: Մարտիկ և Բարսեղ, մինչև այսօր հայ յեղափոխական գործում նրանք ներկայանում են իբրև մէկ առանձին զոյգ, ուրոյն, օժտված բարձր արժանիքներով, վառվռուն իրանց դեռահաս տաղանդով, անձնուէր իրանց հարուստ ու սիրող սրտերի ամբողջ զօրութեամբ, օրինակելի իրանց մեծ գործով և անմահ իրանց մահով: Բարսեղն այսօր հանգիստ քնած է Մարդուանում, քնած է սառ հողում այն երկնքի տակ, որ այնքան սիրում էր նա: Մարտիկն... աւաղ, նրա թանկագին ու սիրելի մարմինը կորած է մեզ համար. մենք չը գիտենք, թէ ինչ եղաւ նա բարբարոսների ձեռքի տակ... Վասպուրականի գեղանի դաշտերն ու հովիտներն՝ ամեն մի քայլափոխում միշտ կը յիշեցնեն Մարտիկի հետքը. Վասպուրականի լեռները դեռ երկար, երկար տարիներ արձագանգ կը տան Մարտիկի խորտա ձայնի քաջարի կոչերին. Վասպուրականի հոսուն ջրերը դեռ երկար կը հնչեցնեն հայոց ականջին այն փառքի երգը, որ երգում էին նրանք Մարտիկի ականջին, երբ սա մերձիմահ փակում էր ընդ միշտ իր արծուի աչքերը. և Վասպուրականի այն վայրում, ուր պաղեցաւ նրա անգին մարմինը, այսօր բուսած է նրա աղնիւ արիւնով ներկված կարմիր մի ծաղիկ... Կանգ առնենք դրա դիմաց և գլխաբաց ծուռ իջնենք այդ ծաղիկ առաջ՝ վրէժն ու դառնութիւնը մեր սրտում և արտասուքը մեր աչքում:

ԱՆՆ — ԵԱՆՑ.

ՅԵՏՈՒԿ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ.

Փափկասիրտ սուլթանը, զգացված մեր ազգային թըշուռաութիւնից՝ որին նա պատճառ չէ հէնց նոյնչափ, որչափ գայլը գառը պատառելուն, այդ փափկանկատ անհատը պատիւ է արել մի յատուկ առաքելութիւն ուղարկելու դէպի հայ յեղափոխականներս, և այս վեց ամսւայ ընթացքում այդ երրորդ անգամն է, որ մեր հայրանման անում է մեզ այդ պատիւը: Մի մարդ, որ մէկ անուն ունի ազգիս մէջ, ստիպված հընադանդելով սուլթանի հրամանին, իր որդուն կառավարական գանձարանից դրամ է տվել այդ յատուկ առաքելութեան *partie de plaisir*-ն անելու դէպի Եւրոպա: Թէև ինքն առաքելը հաւատացնում էր, որ հայ յաղագայինների կողմից, է գալիս, բայց Բիւզանդիոնի երկնքի տակ առաքելներ հեշտ են կազմվում: Ի՞նչ է ուզում սուլթանը հայ յեղափոխականներից: Գովեստնոր կարգալով յեղափոխականներին «ջանքերին, անձնութեան, եռանդին և աղբ» ին ինքնաճանաչութեան»,

նա, սուլթանը, յայտնում է, որ շատ դո՛հ կը լինէր, եթէ դադարենք մենք գործել նրա դէմ... որովհետև արաբական հէքեաթներում պատմվում է, որ իբր թէ սուլթանն իր երկիրը խաղաղելու ջանքն մէջ է, թէ հայերին պէտք է տայ ուժօրմներ և այլ ոսկեղօծեալ գեղահատներ: Արաբական հէքեաթը շատ հին լինելով և շատ անգամ լսված և վերջ ի վերջոյ լինելով ո՛չ այլ ինչ, եթէ ոչ լոկ ձանձրացուցիչ հէքեաթ, խեղճ առաքելը շատ քրտնեց ի զուր տեղն իր սերտած ճարտարախօս սոխակի երգերով շնչական Կուսակցութեան առջև... Մեր կողմից նրա գլխին խրատներ կարգալուց յետոյ՝ յաճնարարվեցաւ նրան, որ երթայ Կ. Պօլիս, տանէ սուլթանին մեր հետեւեալ կարճ պատասխանը. — «Գահիճ, ոճրագործ, ընկե՛լ ևս թակարգը և քանի որ մեր մէջ կայ շունչ՝ մենք կը ջանանք ջախջախել քո իշխանութիւնը, աղուէս»...

ԱՆՆ — ԵԱՆՑ.

ՏԵԼԵԿՐԱԳՐԱԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՅԻՑ.

1896. սեպտեմբեր 15.

Կոտորածի և սարսափի օրերէ յետոյ՝ Իտալիոյ և Անլիոյ հիւպատոսները Զէյթունէն քաղաքս վերադարձան և նորանոր քննութիւններ բաց անելով, ամեն ճիգ թափեցին խաղաղութիւնն ու հանգստութիւնը վերահաստատել: Այդ միջոցները, որպէս քննիչ, Պօլիսէն այս կողմերը եկաւ Յովհաննէս Էֆէնտի աւանդով մի մարդ: Կառավարական պաշտօնեաների և հիւպատոսների հետ միասին քննելով արձանաւրեցին կոտորածի ատեն ժողովրդի ունեցած կողոպտանքն ու թալանութիւնները և յատոյ առաջարկեցին իւրաքանչիւր թաղի հայ և թիւրք մեծամեծներուն ստորագրել: Սակայն թիւրքերը մերժելով՝ մի միւր չայերը ստիպուած ստորագրեցին: Սոյն գործողութիւններէ յետոյ տեղաեկաւ Ա. Գէշ Մէլթոն անունով մի եւրօպացի, որը առանձին քննութիւններ կատարելով՝ մինչև այժմ բոլոր սպաննուածների և վնասների ցանկերը, հաշիւները պատրաստեց. նաև 14 տարեկան մի հայ աղջկայ միջոցով գտաւ Եէնիճէ Գալէ սպաննուած փաթիլի դիակը: Թիւրք կառավարութիւնը աշխատեցաւ Եէնիճէ Գալէի Փրաչիսկեան միաբանութեան վանքի տեղ, որը հրդեհուեցաւ թիւրքերի կողմէ, մի ձմեռանոց շինել, բայց Իտալիոյ հիւպատոսն ու Ա. Գէշ Մէլթոն հակառակելով թող չը տուեցին:

Հիւպատոսների Ա. Գէշ Մէլթոնը քաղաքս դանդաղ միջոցները թիւրք խուժանո և զինւորները չէին համարձակել: Բացարձակ կերպով հարստահարութիւն, սպանութիւն ևն անել, և հայերը բաւական ազատ կը կարողանային երթեկեկել բազարը և փողոցները: Ա. Գէշ Մէլթոնի և հիւպատոսն՝ Բ. Դեկեմբէ յետոյ մի յոյն քաղաքս մնաց որպէս Գաղղիոյ հիւպատոս: Այնուհետև բանակի Միւշիւրի խիստ հսկողութեան շնորհով՝ հետզհետէ յարաբերութիւնները ճշգրտեցան, առևտուրը վերսկսաւ և բանտարկեալների մի մասը՝ Զէյթունի բանակցութեան պայմանների շնորհով, մի մասը՝ կաշառ տալով, մի մասն ալ անպարտ արձակուելով՝ բանտերի մէջ մնացած էին մօտաւորապէս ութսուն հայեր: Այդ բանտարկեալների մէջ կը գտնուէին 13 հոգի ֆիւմբէթ թաղէն, ամբաստանուած ինքնապաշտ-

պանութեան համար դիմագրողի յանցանքով. ասոնցմէ 3-ը անցեալները թունաւորուելով սպանուեցան կառավարական պաշտօնեաների կողմէ. 3 հոգի ևս, Զէյթունի թունաւորողի Գէորգ, իր տղան և փեսան, դատապարտուեցան, առաջինները՝ 15-ական և վերջինը 3 տարի բանտարկութեան. իսկ մնացեալները անպարտ թողուեցան: Այս շաբաթ Բէյքէքի խմբի սպանութեան խնդրի պատճառով վաղուց ի վեր բանտարկուած 13 հայերի դատավարութիւնը պիտի սկսի:

Զէյթունի բանակի հրամանատար Էտհէմ փաշան 3 վաշտ զինւորներով քաղաքս կը մնայ: Զինւորները վերին աստիճանի խեղճ և ստրուկ են: Մէրսիսի բէտիֆ վաշտը քաղաքիս մզկիթներու և Հայոց տներու մէջ ցրուած է. երկրորդ վաշտը բերդի շուրջը վրանների տակ կը շնակի: Վերջերս բերդի մէջ սենեակներ շինել սկսած են ձմեռուայ համար. իսկ երկրորդ վաշտը կը բռնակի փլատակ ձմեռանոցի մէջ, որո քաղաքիս հիւսիսային կողմը կը գտնուի, դարձեալ վրանների տակ: Զինւորների խեղճուկ և կարօտ վիճակը անկարագրելի է: Գլխարկները հին, իւղոտ, զգեստները պատռուած, ոտքերը բոկակ: Կոտորածների ատեն հայերէ թալանուած ապրանքները ծախելով եւէմէնի և հագուստ կը գնէին. մինչև այժմ համարեա այդ կողպուտներով կապէին. խալիս այժմ սպառած լինելով այդ բոլորը՝ ստիպուած գողութեան և ուրիշ ստոր միջոցների կը դիմեն մի միայն. անօթի չը մեռնելու համար: Հինգ փարայի կարօտ լինելով զինւորները հայերին կը դիմեն և Աստուծոյ անունով թիւթիւնի և հացի համար մի մէթալիք (տասը փարա) կը մուրան. մի ժամանակ հայոց այգիներէն ածուխ պատրաստելով կը ծախէին և թիւթիւնի փարա կը վաճառէին, սակայն այժմ գետիները նետուած վառուած սիկարները հաւաքելով կը բաւականան:

Հայ և թիւրք խանութպանները, պագալները, մսավաճառները բոլորովին շուարած են զինւորների ձեռքէն. ամեն օր խումբ-խումբ քաղաքը կը պտտին և ինչ բանի հաւանելու լինեն՝ անարգել կը յափշտակեն ու կը տանին: Մի քանի օր առաջ մի խումբ զինւորներ անօթի մնացած լինելով՝ կը յարձակին մի քանի բաց խանութներ Վոյա և միս, ոչխար, իւղ ևն թալանած կուզեն հեռանալ. հայերը այս անգամ կընդդիմանան, տեղի կուտենայ մի կռիւ, ի վերջոյ զինւորները առած իրենց աւարները կը մեկնին: Հայերը բողբոջին կառավարութեան, սակայն փոխանակ ուշադրութեան առնուելու իրենց բողբոջ՝ անլուր հայհոյանքներով ու նախատինքներով կը վռնուին:

Բացի քաղաքէս՝ մի վաշտ բէտիֆ կը նստի Եէնիճէ Գալէ, մի վաշտ՝ Բընուզ, չորս վաշտ՝ Զէյթուն, մի վաշտ՝ Էլ-Կիսթան, մի-մի գունդ՝ Կօկիսուն, Կապան, Բըն-Շիֆլի: Այս բոլոր զինւորների վիճակը քաղաքիս զինւորներէն շատ աւելի ողորմելի է: Զէյթուն գտնուող զինւորները սաստիկ դժգոհ են և հայհոյելով անէծք կը կարգան իրենց փառիշահին: Զէյթունի ապստամբութեան ժամանակ այն աստիճան դժգոհ և գրգռուած էին, որ չէին ուզեր Զէյթունի անունը արտասանել. սակայն վերջերս բռնութեամբ շօսէի ճանապարհը շինեցին և այժմ զօրանոցը կը վերանորոգեն անտանելի աշխատութեամբ:

Կահանգիս ոստիկանութեան Ալայ պէյը օգոստոս 9 թուին Բերիայէն Մարաշ եկաւ և մի շաբաթի չափ մնալով մեկնեցաւ Զէյթուն: Օգոստոս 23-ին դարձեալ քաղաքս հանդիպելով՝ վերադարձաւ Բերիա. չը

կարողացանք հասկանալ ասոր պատճառը: Ալայ պէյի սոյն պտոյտով շատեր կարծեցին թէ խաղաղութիւնը պիտի հաստատուի, բայց հակառակը տեղի ունեցաւ: Հետեւեալ օրը ամենախիստ կերպով սկսուեցաւ սուրբ հաւաքուիլ թէ ուրիշներէն և թէ թիւրքերէն: Օրական առնուալն հարկը հոգի անխտիր քրիստոնեայ կամ մահմետական կը բանտարկուէին. ով չունէր դրամ՝ տան կահարասին կամ ապրուստի վերջին մնացորդը վաճառել տալով կըստանային իրենց պահանջները:

Այս բոլոր խտուածիւնները գործադրուեցան մի-միայն սուլթանի տարեդարձի առիթով գէթ մի-մի ամսաթուակ վճարելու համար կառավարական պաշտօնեաներին, ոստիկաններին և զինւորներին. 11 ամիսներէ հետէ ոչ մի դրամ չեն ստացած կառավարութեան կողմէ որպէս ամսավճար: Մինչև այժմ ոյդ բոլորը կապէին հայերէս յափշտակած անհաշիւ կողպուտներով, սակայն այժմ արդէն սպառուած լինելով՝ ամբողջովին անօթութեան և խեղճութեան մէջ կը գըտնուին: Թիւրք խուժանը և զինւորները նախկին արարքներէն քաջալերուած, և կամ լաւ ևս, այդ բոլորի համը բերանները մնացած՝ վայրենի ցանկութիւններ կը յայտնեն նորէն կոտորածներ և թալանումներ առաջացնելու: Միայն Զէյթուն գտնուող զինւորները զգոյշ եղան այդպիսի փափաքներ և մտքեր ունենալէ: Հաւաքուած դրամները չը բաւելով պաշտօնեաների և զինւորների մի մի ամսականի համար՝ միայն հայ վաճառականներէ 3-4 հարկը մէծիտիէ փոխառութիւն ըրին:

Այդ օրեր նոր կոտորածի լուրեր տարածուեցան ամեն կողմ. իբր թէ հրահանգներ են եկեր սուլթանի կողմէ պատրաստութիւններ տեսնելով նորանոր ջարդեր առաջ բերելու Կիլիկիայի գլխաւոր տեղերը:

Օգոստոս 23-ին Զէյթունի քրիստոնեայ Գայմա-գամը քաղաքս դալով 27-ին մեկնեցաւ դէպի Ուշիայ: Քրիստոնեայ Գայմագամի առաջին գործերէ մին եղած է պահանջել նուէրի անուան տակ, որպէս պատերազմական հատուցում՝ սուլթանի կողմէ Զէյթունցիներին վճարուած 2000 ոսկու գումարը: Ալի փաշան և ուրիշ թիւրք պաշտօնեաներ Զէյթունցի մի քանի իշխանների և կրօնականների հետ համաձայնութիւն գոյացնելով՝ որոշեցին են այդ գումարը յոտկացնել Զօրանոցի վերանորոգութեան: Այդ եղանակով արդէն գործադրութեան սկսել են, և նախապէս տէր Կարապետ անունով թըրքասէր քահանան, իր նման մի քանի իշխանների հետ միասին՝ հիմնարկութեան առաջին օրը ներկայ կը գըտնուի և պահանջի չը կարգայ: Նորընտիր Գայմագամը եղելութիւնը իմանալով՝ այդ գումարը խիստ կերպով յետ կը պահանջէ: Զէյթունի ժողովուրդը զայրացած է և կուզէ գործադրուած տեսնել այն պայմանները, որոնք իրենց արգար իբաւունքն են և որոնց համար զոհեր են այնչափ թանկագին կեանքեր, թափեր են այնքան արիւն: Այս նպատակով գիծումներ եղած են ժողովուրդի կողմէ նորեկ Գայմագամին:

Յաւալի դէպքեր մինչև վերջին օրերս անպակաս են եղած հայերի գլխէն, ինչպէս բռնաբարում, սպանութիւն, հարստահարութիւն ևն: Ոճրագործներ, կեղտոտներ միշտ անպատիժ մնացել են և պաշտօնեաների կողմէ քաջալերութիւն ու պաշտպանութիւն գտեր: Թիւրք կառավարութիւնը վերջերս հրամաններ արձակեց՝ թէ ով որ հայ աղջկան հետ ամուսնանալու լինի՝ զինւոր չը պիտի դառնայ, և այս պատճառով շատ թիւրքեր կը հետամտին հայ աղջիկներ գտնել: Կառավարական պա-

լատի մօտ մի տաճիկ ֆախի տան մէջ կը գտնուէին 10-ի չափ հայ գիւղացի աղջիկներ, որոնք երկիւղէն իս-
լամութիւն ընդունած են և կ'աւանդուէին թիւրքերի հետ.
մի բանի ամիս առաջ Տիւանլի թաղէն 15 տարեկան մի
հայ աղջիկ բռնի առեւանգուելով զրացի հազարապետի
կողմէ՝ օգոստոս 15-ին դարձեալ բռնութեան առի՜նի-
քե ահ է եղած սոյն հազարապետի հետ: Սոյն օրինակ
գէպքեր միշտ կը պատահին և ոչ ոք համարձակութիւն
չունի բողոքելու:

(Գոստոս 3-ին Տէր Ստեփանեան Աւագ և Ռւրիշ
երկու հայեր մի ոստիկան առած՝ միասին կը գնան ա-
զատ իրենց այգիները պտակելու համար: Այդտեղ Ա-
յագճըլ օլուխի գիւղացիներէն 12 զինուած թիւրքեր կը
յարձակին ասոնց վրայ և կ'ուզեն սպաննել: Ոստիկանի
գիմարութեան շնորհիւ՝ առանց մի փնաս հասցնելու կը
հեռանան: Սակայն մի քանի ժամ յետոյ, ոստիկանի հե-
ռու գտնուած միջոցին, մի թիւրք գիւղացի յանկարծա-
կի կը յարձակի Աւագի վրայ և գլխին ու թիւրքի դա-
շոյնի ծանր հարուածներ կը տայ. միշտ և ոստիկանի օգ-
նութեան հասնիլը՝ արդէն ոճրագործը խոյս կը տայ: Քա-
ղաք գալով Միւշիլին բողոքեցին, այսու հանգերձ
անպատիժ մնացին այդ թիւրք գիւղացիները:

Կոտորածի տաճի սպանուածների անունները կա-
ռավարական տոմարներէն առանց կաշառքի չեն աւերեր:
Տեղի թիւրք ժողովուրդը կաշխատի խառնակութիւննե-
րը միշտ անպակաս անել, որպէս զի պատճառ ունենալով
զինուորութեան չը գնայ հեռաւոր տեղեր: Անցեալնե-
րը Պօլիսէն մի հեռագրով պահանջուած էր տեղիս թուր-
քերի զինուոր դառնալը և հ'որի եղած գէպքին պատերազ-
մի գնալը. իսկ հակառակ պարագային՝ սուլթանը ստիպ-
ուած է ընդունիլ և գործադրել այն ամեն պահանջները՝
որոնք Եւրոպայի կողմէ կ'առաջարկուին: Թիւրք մեծա-
մեծները հաւաքուած պատասխանեցին թէ նախ անհրա-
ժեշտ է ցրուել կամ ոչնչացնել Զէյթինը, որպէսզի
իրենք անվրդով գնան ուր որ հարկ կը տեսնուի:

(Գոստոս 4-ին Կառավարութեան կողմէ՝ Ծախան
մէծիտ ճանապարհածախս տրուելով՝ Թապագեան և մեր-
ձէնեան քահանաները ուղարկուեցան Ուլիա հանգար-
տեցնելու ժողովուրդային գրգռութիւնները և համոզելու
որ հանգիստ մնան: Այդ օրեր նոյնիմաստ մի հեռագիր
ևս Պօլսի պատրիարքական փոխանորդէն եկած էր: Յե-
տոյ մեզ հասկանալի դարձաւ որ տեղիս թիւրքերը հե-
ռագրեր են Պօլիս՝ թէ Զէյթինցիք հանգիստ չեն մնա-
ցած և միշտ այս ու այն կողմ կ'ապստակեն. մի բան,
որ բոլորովին սուտ է. այս կերպով կ'ուզեն մի կոտո-
րած ևս անել քաղաքիս մէջ:

Մօտաւորապէս երկու շաբաթ առաջ քաղաքիս բո-
լոր թիւրք մեծա-ճէները պալատը հաւաքուելով, ա-
ռանց մի հայ ներս լծողներու՝ մեծ ժողով ըրին. ոչ
ինչ չը կարողացանք հասկանալ, սակայն թիւրքերի ե-
րեսները շատ թթու էին: Ժողովէն երկու օր յետոյ՝
30-ի չափ գանձն չափ ու շնեք ցրուելով քա-
ղաքիս ամեն կողմերը, մի բան՝ որ առաջին անգամը տե-
ղի ունեցաւ այսպէս, թէ թիւրք և թէ հայ, անխտիր,
ով կը կռուէր կամ կը պողպոռար փողոցներու մէջ
ծեծելով կը բանտարկէին: Այս ժողովէ յետոյ քաղա-
քիս բոլորները բոլորովին փոխուեցաւ, մի թիւրք ջո-
րեպան մի հայու գլխին զարնելու պատճառով՝ երեք
ամիս բանտարկութեան դատապարտեցին: Գարձեալ մի
թիւրք մէկ Ռւրիշ հայու հայհոյան միջոցին՝ այդ գա-
նուն չափուները վրայ հասնելով՝ սաստիկ ծեծեցին և

5-6 օր բանտարկեցին: Քաղաքիս շուրջը, հեռաւոր տե-
ղեր յատուկ պահապաններ դրուեցան, որով առ այժմ
ապահովութիւնը կը տիրէ: Հայերը ազատ իրենց այգի-
ները կերթեկեն. ոչ մի թիւրք չի համարձակիր փնա-
սել և փնաս հասցնողը կը պատժուի: Կառավարութեան
կողմէ հայերին վրաններ կը տրուին այգի գնալու հա-
մար, որովհետեւ այգիների տները կամ քանդուած են
և կամ վառուած: Գիւղացիները շատ խեղճ, մերկ և
անօթի վիճակ ունին. ահա ձմեռը կը մօտենայ, ոչ ա-
պաստանելու տեղ ունին, ոչ հագուստ և ոչ ուտեստ:

ՆԱՄԱԿ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԵՏԻՑ.

Մէկ ամիսէ աւելի է՝ տեղս թափուած են Սուրի-
այէ և ներքին գաւառներէ հաւաքուած աճէ մի (ան-
փորձ) զինուորներ, որոնք իրենց ներկայութեամբ ահ ու
սարսափ կը ձգեն քաղաքս և շրջակայները: Բազարի
խանութները օրական երկու երեք անգամ, յանկար-
ծական գէպքերի շնորհով, կը գոցուին:

Օինուորների թիւը առհասարակ 5-800-ի կը
հասնի, որ և հետզհետէ կը շատնայ. խուժք խուժք
շրջագայելու կեննեն փողոցներն ու շուկան, և օրական,
առնուաղն, 6-7 խանութ կը թալանեն: Ղաճառական,
արհեստաւոր, մրգավաճառ երկիւղի մէջ են և այդ
պատճառով իրենց խանութները կիսով չափ բացած
են, հակառակ գէպքին, տները ապաստանելու համար:
Ամէն օր կռիւներ տեղի կ'ունենան զինուորու, իրենց
սպաննու և ժողովրդի մէջ. կառավարութիւնը շատ
անգամ անկարող կը գտնուի զանոնք ղապելու համար:

Անցած ուրբաթ օր մզկիթի մէջ պաշտօնական ա-
ղօթ կատարուած միջոցին՝ Փէլլահները, համաձայն
սուլթանի կողմէ տրուած իրաւէի, կը մտնեն մզկիթը
նամազ կատարելու: Թիւրքերի կրօնական օրէնքը թոյլ
չի տար Փէլլահներուն մզկիթ մտնել, ըստ որում նորա
չեն համարուիր որպէս ճշմարիտ մահմէտականներ:
Թիւրք մոլեռանդ ժողովուրդը, հակառակ սուլթանի ի-
րաւէին, կը դժկամակէր, և շատեր պղծուած կը հա-
մարին այն մզկիթը, ուր Փէլլահները աղօթք կը կատա-
րեն: Այդ օրը, ճիւղմաա նամազիի տեսն, վերո-
յիշեալ վայրերի զինուորները պաշտօնական ճիւղ
համաձայնելով՝ կը գիմեն մզկիթ և կատարութեամբ
կը յարձակին այնտեղ գտնուող Փէլլահների վրայ:
Ընդհանուր աղմուկ և սարսափ կը տարածուի ամբողջ
քաղաքիս մէջ. քրիստոնեաները գոցելով խանութներ-
ը՝ անմիջապէս կը փախչին իրենց տները: Կառավարու-
թիւնը զօրք և ոստիկան կուղարկէ Փէլլահները պաշտ-
պանելու համար: Մի միւլազիմ իր հետ ունենալով
մի քանի տասնեակ կանոնաւոր զօրքեր՝ կը հասնի
կռուավայրը և թիւրք խուժանը ցրուելով՝ 3-4 գըլ-
խաւորները կը ձերբակալէ և կ'ուզէ բանտ տանիլ: Ա-
սոր վրայ՝ ամբողջ վայրերի զօրքերը ու խուժանը կը-
հետեին և թոյլ չեն տար որ իրենց գլխաւորները բան-
տարկուին. տեղի կ'ունենայ բաւական ծանր կռիւ, ուր
միւլազիմի գլխին բազմաթիւ հարուածներ կ'իջնեն: Կա-
ռավարութիւնը կը յաջողի խուժանը ցրուել և բան-
տարկել աւգ չորս հոգին: Այդ գիշեր անկանոն զին-
ուորները միացած խուժանի հետ՝ կը յարձակին կառա-
վարական պալատին վրայ և կը պահանջեն իրենց գըլ-
խաւորները. տեղի կ'ունենայ սոսկալի կռիւ, ուր ծանր
հարուածներ կը ստանան հարիւրապետը, փօլիսը և նոյն

խի գալմադար, և շատեր կը վերադարձնին: Քաղաքի հարաւային կողմը բնակող հրամանատարը անմիջապէս բազմաթիւ զինուորներ օգնութեան կը հասցնէ. սակայն մինչև կանոնաւոր զինուորների գալը՝ թիւրք խուժանը և անկանոն զօրքերը իրենց պարագլուխները բանտէն հանելով՝ կը ցրուին:

Վառապարուծիւնը անկարող լինելով զսպել այդ վայրենի զօրքերը, որոնք այնքան դէպքերի պատճառ կը դառնային, կը սպասէր մի օսմ. շոգենաւի զանոնք հեռացնելու համար: Հետեւեալ օրերը եկաւ մի օսմ. շոգենաւ, սակայն երկու օր քնալով մեկնեցաւ, առանց զինուորները տանելու. պատճառը՝ նաւապետը փոխադրութեան վարձը կանխիկ կը պահանջէր, իսկ կառավարական սնտուկը արդէն շատոնց դատարկուած էր: Այս դէպքը բոլորովին յայտնի արաւ սուլթանի կառավարութեան սնանկութիւնը: Ամբողջ ժողովուրդը, պաշտօնեաներն ու զինուորականները բացարձակ կերպով կը խօսէին կառավարութեան ընկած, սնանկացած կացութեան մասին: Ոստիկաններն ու զինուորները բարձրաձայն դժգոհութիւն կը յայտնէին արտասանելով թէ 10-12 ամիսներէ հետէ մէկ ամսութեան իսկ չեն ըստացած. անօթութեան, թշուառութեան չափն անցաւ և այլն: Այս թող ինքը, բարեգուլ ալլահը, տեսնէ և ուղորդի սուլթանին:

Երեկ մէկ ուրիշ նաւ ևս եկաւ, որ առաջինին նըման 1,000 օսմ. ոսկի կանխիկ կը պահանջէ 800 զինուորները Խէմէն փոխադրելու համար. կառավարութիւնը կը խնդրէ որ վարձը յետոյ ստանայ, սակայն նաւապետը չէ ընդունած:

Շուկայի մէջ գրեթէ բոլոր խանութներն ալ գոց են. տեղացին յուսահատ է իր այս անորոշ դրութենէն: Անկանոն զօրքերն ալ հետզհետէ կը կատաղին, որովհետեւ անօթի և մերկ են: Վառապարուծիւնը՝ անօթի, զօրքը՝ անօթի, գնալով ժողովուրդն ալ կը սնանկանայ և կը քայքայուի անտեսապէս:

Վիմաններ թէ ֆէլահները սոյն դէպքերէն զայրացած, միահաւան որոշեր են առաջիկայ ուրբաթ օրը դիմել մղկիթ. հակառակ պարագային՝ կրակ անելու և մի մեծ արիւնահեղութիւն ընելու նպատակով: Ֆէլահները բացարձակ կերպով կաղաղակեն թէ կամ սուլթանը մեղմէ զօրք չը պիտի առնէ և կամ ազատ պիտի մտնենք ճամփն, ապա թէ ոչ մենք Անդղիոյ հպատակութիւնը կը պահանջենք:

ՎԻԵԺ.

Լիճ գիւղ, ⁶18 օգոստոս 96.

Լիճ գիւղի աւերումը արդէն անցողակի կերպով տեղեկագրուեցաւ «Հնչակի» մէջ:

Լիճ գիւղի աւերումէն յետոյ, ժողովուրդը սկըսաւ հարստահարութեանց ենթակայ ըլլալ և աղքատութեան մէջ տառապիլ, բայց դժբաղդաբար այս անգամ Լիճ գիւղի քանի մը վատ հայերու ձեռքով որոնք գիւղի աղաներն են: Խիստ ցաւալի տեսարան մ'է ասիկայ: Աղքատիկ ժողովուրդը կիսաւեր տուններուն մէկ անկիւնը կծկտած անօթութենէ և մերկութենէ կը տառապի և սովամահ կը ըլլայ, անգին դիւղին աղաներն վայրենի թուրքերուն հետ միացած աղքատներուն պարտեղներն ու արտերը կ'իւրացնեն ըսելով թէ՝ «տէրութեան պարտ ունէիք մենք վճարեցինք և քանի որ ստակ չունիք, փոխարէնը կառուածնիդ պիտի առնեմք»:

Լիճ գիւղի քանի որ ստակ չունիք, փոխարէնը կառուածնիդ պիտի առնեմք»:

Վարձեալ ի նպաստ Լիճ գիւղիս թշուառ աղքատաց յիսուն ոսկի գումար մը խրկուած էր: Աղաները այս գումարէն փարա մը անգամ աղքատներուն չը տալով, ամբողջը իրենց որովայնը կը նետին: Գիւղին երիտասարդութիւնը այս վատ արարքին դէմ կը բողոքէ, բայց աղաներն իբր յեղափոխական զանոնք բռնել տալով կը բանտարկեն, և 20 ոսկի տուգանքով կը փրկուին: Ո՞ր մէկ վատ աբարքնին կարելի է գրել:

Վիմանապէս այդ աղաներն էին, որ խուժանին յարձակման ատեն իսկոյն իրենց ընտանեօր կրօնափոխ եղան ամենայն յօժարութեամբ, բայց յետոյ ամենալնուին հալ եղան: Այդ անձանց մէջ ամենագարշելին, ամենավատը Գրիգոր Զպլեանն է, որ ամէն վատութիւն ըրած է:

ԱՐԵՎԵՐՏԻ ՂԱԶԱՐ ԽՈՃԱՆ.

27 սեպտեմբեր. 96

Պատրածէն ետքը Այնթապ ընդհանուր անկման մէջ էր. և սակայն մի սիրտ կար, որ ընկած չէր. այդ՝ Արաբկերցի Ղազար խոճայի սիրտն էր: Ղազար խոճան, Այնթապու գօլէճի հայերէնի ուսուցիչը, ազգի այդ խելակորոյսը, այդ խենթը, կարճահասակ, վառվռուն աչքերով և լայն ու խոհուն ծակատով մի երիտասարդ էր, ծակատ, ուր հայրենասիրութիւն և ազատութիւն բառերը և եթ կը կարգացուէին: Ղառուած ազատութեան սիրով՝ որոշած էր գնալ Զէյթուն և այնտեղ ազգի անձնուէրների հետ ղոհել իւր կեանքը. սակայն՝ չկարողանալով իւր որոշումը իրագործել, մըտածեց անցնիլ Եւրոպա և ամեն տեղ յուզում յառաջ բերել ի նպաստ հայկական դատին: Ես, նորա աշակերտը, և այլ անձնուէր հոգիներ, միացանք անոր հետ և կազմեցինք մի խմբակ՝ պատրաստ ճանապարհ ընկնելու դէպի Խիւսեփէրուն: Ղազար խոճան տխուր էր, և ես, նորա աշակերտը, չէի համարձակեր պատճառը հարցնել. միայն, դժուար չէր կարդալ թէ նորա և թէ ընկերների դէմքերի վրայ քաջութիւն, անձնուիրութիւն և ազատութիւն բառերը: Մեկնումէն քիչ առաջ՝ մտայ Ղազար խոճայի սենեակը, որ, նստած գրասեղանի առաջ՝ հետեւեալ կը գրէր մի կտոր թուղթի վրայ:

«Սիրելի եղբայր,

Այս գիշեր կը մեկնիմ: Մի վհատիւ: Զէյթերդ առի, վասնդի անհրաժեշտ պէտք ունէի անոնց: Երկար գրելու ժամանակ չունիմ. միայն՝ եղբայրական խրատս այս է քեզ. աշխատէ մինչ պատեհ ժամ է, յարատեւ, անդուլ և անդադար ոգով, որպէսզի հասնիս նպատակակէտիդ: Զգտէ՛ դէպի այն, ինչ որ պիտի լինի մի անգամայն կենացդ պայքարը: Գարձեալ կըսեմ, մի վհատիւ մեկնելուս համար: Այսչափ: Զքեղ սիրագին համբուրող եղբայրդ: «Ստորագրուած» Ղազար Տիրատուրեան»:

Մի քանի պակասաւոր զէնքեր և մի քիչ պաշար կը կազմէին մեր ճամբու բեռը: Վեց հոգի էինք. Ղազար Տիրատուրեան Արաբկերցի, Յարութիւն Վիւրիւրեան Վապանցի, Աբրահամ Փանոսեան քեսապցի,

Սեդրակ վարժապետեան Եարփուղցի, Աշճը փանոսը և ես: Ճանապարհ ընկանք. մութը սարսափելի էր. հինգ ժամէ վերջ Լափուծրան կոչուած ճահիճը հասանք, որ անանցա ներքի էր մի քանի օրեր առաջ տեղացող անձրևներէն: Անկարագրելի նեղութիւններէ յետոյ՝ կարողացանք անցնիլ այդ տեղէն և առաւօտուն կանուխ մեզ գտանք մի ընդարձակ դաշտի մէջ: Թէև ծպտուած տաճկի զգեստներով, սակայն և այնպէս մի քանի երկրագործներ հասկացան մեր քրիստոնեայ լինելը, և կը կրկնէին իրարու. «կեալուր է լո» անցանք մօտերէն զգուշանալով տեղի չը տալու ոճէ կռուի, ըստ որում գիւղերի մօտ էինք: Բայց ահա նոքա, մեր անցնելէն անմիջապէս յետոյ՝ վազեցին գիւղ պրուալով. «եթիլին, կեալուր կէլիօր, Զէյթուն կեալուրը կէլիօր» (հասէք, կեալուր կանցնի, Զէյթունցի կեալուրներ կանցնին, չը վատահելով մեր գէնքերուն՝ խոյս տուինք ընդհարումէ և ձորին ճամբան բռնեցինք, սակայն շատ չանցաւ և ահա գիւղերէն հարիւրի չափ քրդեր բարակներով մեր ետէն ընկան «կեալուրար, թէսլիմ օլուն» պոռալով: Սակայն երբ անսան որ մենք գիմադրելու փորձեր սկսանք ցոյց տալ, իրենցմէ երկուսը ուղարկեցին մեզ առաջարկելով որ իրենց մօտ հիւր լինինք և ապա ապահովութեամբ ճանապարհ դրուինք, ըստ որում կըսէին, «եթէ հիմա զձեզ թողնելու լինինք այն ժամանակ Տէրութիւնը մեզ պիտի բանտարկէ, մեզ հըրաման տրուած է որ չթողունք որ ուէ մի քրիստոնեայ անցնի ասկից»:

Հասկանալով որ թրքական թակարդ մէջ այդ մեզ համար, խորհուրդ արինք չընդունել առաջարկութիւնը և մինչև վերջը կռուիլ: Այն ինչ այս որոշման էինք յանկարծ ահա տանի չափ քրդեր յարձակեցան մեր վրայ խարդախութեամբ և յանկարծակիի բերելով բռնեցին մեր ընկերներէն չորսը, մնացինք Տիրատուրեան և ես: Զէնքերնիս քաշեցինք թող տուէք ընկերները, գոռացինք: Թող տուին երկուքը, և կռիւը սկսաւ: Երկու. կողմանէ կրակ եղաւ. քրդերը տեսնելով մեր սաստիկ գիմադրութիւնը, յետ քաշուեցան, տանելով իրենց հետ մեր երկու ընկերները զորս սկսան մերկացնել: Նոցա սպառնացող վտանգը տեսանք. կորսնցնելու ժամանակ չկար. յարձակեցանք հրացան ի ձեռին: Քիւրդերը այդ անվան յարձակումէն շուարած՝ սկսան փախչիլ, թողնելով մեզ մեր երկու ընկերները, միայն մերկ վիճակի մէջ:

Հաճի փանոսը լաւ որսորդ լինելով զէնքս անոր տուի: Սակայն կռուի աղմուկը ամեն կողմ տարածուեցաւ և շուտով ամեն կողմերէն խուճը խուճը կը գիւմէին կռուի վայրը: Սեդրակը անզէն մնացած՝ փախաւ, ինձ ալ առաջարկեցին հետանալ. ծանր էր ինձ ընկերներէս բաժնուիլ, սակայն ստիպողական էր այդ, որովհետև ձեռքս ոչ մի գէնք չունէի: «Մնաք բարով» ասելով հեռացայ, սակայն ճանապարհին վրայ հովիւ մը հանգիւյթելով ստիպուեցայ թուփի մը ետին ծածկուիլ: Բազմութիւնը 6-7 հարիւրի հասաւ. քաջ ընկերներս կռուեցան առաւօտէն մինչև երեկոյ: Զանկարծ լսեցի քափսուլի ձայն: Վերէն պոռացին, «կեալուրարըն ճէպխանէսի գալմամը» (կեալուրներուն ազգամայրըը հատեր է): Բոլորը միասին յարձակեցան, հրացանները հարիւրներով պայթեցան: Այս ժամ ևս... ձայն ձուռ չմնաց... ընկերներս զոհուած էին... նոցա մարմինները անթաղ մնացին դաշտին մէջ և այն տեղ վայրի անասուններուն կեր եղան: Թող միշտ անմո-

ռաց լինի նահատակներու և հերոսներու յիշատակը մեր սրտերուն մէջ:

Տիրատուրեանի կեանքը ամբողջ օգտակարութեամբ անցած է: Նա կը վայելէր ամենու սէրն ու յարգանքը: Քրդերը գովութեամբ կը խօսէին անոր և ընկերներու քաջութեան վրայ. կըսէին թէ իրենք դեռ չէին տեսար այդպիսի քաջ ու յանգուզն կեալուրներ:

ԲԱՆԿԱՅԻՆԵՐ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐԻՑ.

Daily News-ից

Թղթ. — Պօլիս. Տաճիկ կառավարութիւնը արտօնած է Ամերիկայ գնալ այն կանանց և մանկանց, որոնց ամուսինները Ամերիկայ կը գտնուին: Այս հիման վրայ դաւառական իշխանութեանց հրաման տրուած է արգելքներ չի յարուցանել այդպիսիների ճամբորդութեան. ընդ հակառակն, խիստ հրամաններ տրուած են նոյն իշխանութեան խստիւ արգելուլ գաւառացի հայերի Պօլիս գնալը: —

Հոմ. — Պօլիսէն Լաուրիա ճանապարհ ելաւ դէպի արևելեան ջրերը՝ իտալական նաւատորմիդի հետ միանալու համար, որ բազկացած է այժմ ութ մարտանաւերից, առանց հաշուելու Պօլսոյ երկու պահակ նաւերը:

Աթէնք. — Անցեալ շաբաթ 5,000 տաճկական զօրք հասան Սելանիկ, որոնք կուգային Տարտանէն և Սև ծովէն, և անմիջապէս զետեղուեցան Պուլկարական և Սերպիական սահմանագծերի վրայ:

Վ. Պօլիս. 17 Հոկ. — Գեսպանները երէկ ի ժողով գումարուելով որոշեցին կրետէ ուղարկել զինուորական կցորդներից բաղկացած մի պատգամաւորութիւն՝ կղզոյն ոստիկանական վերակազմութեան օգնելու համար: Տաճկական կառավարութիւնը նոյն պաշտօնով նշանակեց երկու մարդիկ. մին Թէֆֆիկ պէյ, Այսոնի վիլայէթի ոստիկանական հրամանատարը, միւսը Մուստաէֆէնտի, Ռոսոստոյի ոստիկանական հրամանատարը:

Մարմէհիտ և Միննէապօլիս մարտանաւերը արդէն Զմիւռնիա կը գտնուին, ուր օր աւուր կսպասուին Սան Ֆրանչիսքօ և Բանդուֆդ մարտանաւերն ալ: Կը ծանուցուի թէ շուտով Պ. Տէրէլ Զմիւռնիա պիտի գայ Սէլֆրին ծովակալին հետ խորհրդակցելու համար:

Աթէնք. 17 Հոկ. — Ալ ծանուցուի թէ սուլթանի անձնական գանձու նախարարը Միքայէլ էֆ. փախեր է Վ. Պօլսէն:

Աթէնք 18 Հոկ. — Ամերիկեան պահակ մարտանաւը մտադիր է բռնի կերպով Տարտանէլ մտնել: Թրքական արկու սորպիլակիրներ դէպի Գարտանէլ և երկուք ալ դէպի Զմիւռնիա գնալու համար ճանապարհ ելան:

Պետերբուրգ. 15 Հոկ. — Ժամանակէ մը ի վեր Թիֆլիզի մէջ տեղի ունեցած էին խորհրդաւոր սպանութիւններ. զոհերը ընդհանրապէս վաճառականներ էին: Շատ մը հարուստ հայեր ալ մահու սպառնալիքով անստորագիր նամակներ կստանային՝ եթէ մերժէին պահանջուած մեծամեծ գումարներ: Միւսնոյն ժամանակ կարգ մը անհատներ ալ քաղաքին ամեն կողմերը կը շրջէին Տաճկաստանի հայ կարօտեալների անունով գրամ հանգանակելու անուամբ. և իբր վկայութիւն իրենց պաշտօնին՝ կեղծ վկայականներ ցոյց կուտային, որոնք իբր թէ Լօնտօնի Հայ Զեղարփոխական Ամիտէի կողմից տրուած էին: Սակայն ռուսական ոստիկանութիւնը այժմ

ստուգած է որ այդ սպաննութեանց և կեղծ վկայականներին հեղինակները կը պատկանին մի աւագակային խումբի, որը բացարձակապէս զուրկ է ունէ քաղաքական բնաւորութենէ. միայն և միայն գողութիւնն ունի իրեն նպատակ: Այդ խմբի պետը, մի ոմն Ղևոն Ամինօֆ, որ արդէն երկու անգամ փախած է Սախալին կղզիէն, ձերբակալուած է այժմ իւր երկու ընկերներով: Այդ երեքը միասեղ ծառ օրերս Թիֆլիզի զինուորական դատարանի առջև պիտի կոչուին:

Վիեննա, Շաբաթ երեկոյ. — “Նեոյէ Ֆրայէ Պրէս” թերթի մի մասնաւոր հեռագիրը կը ծանուցանէ որ Խարկոֆ, Օտեսայ և Կիէֆ զինուորական գաւառների Ռուսական բանակները հրաման ստացած են ամբողջացունելու իրենց պատերազմական զօրութեան պահասաւոր սպաները գրոշի տակ հրաւիրելով թէ հանգըստեան և թէ արտօնութեամբ հրաժեշտի մէջ գըտնելուները: Այս քայլը սկզբնական ձեռնարկ է ռուսական ուժերու մօբիլիզացիայի (շարժման մէջ դնել) ամբողջացման: Թղթակիցը կը յաւելու թէ Ռուսիա կը փափաքի ստանալ Եւրոպայէն մի մանդատ և Պօլսը գրաւելու՝ իբր միջոց կարգը վերականգնելու:

ՊԵՏՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.

1. Ներկայիւս յայտարարում ենք պաշտօնապէս, որ Հնչակեան Կուսակցութեան Կենտրոնն ամեն ժամանակ խստիւ հակառակ է եղել այն ամեն տեսակ բռնի ու սպառնական միջոցներին, որոնց գործադրութեամբ թէ՛ Կ. Պօլսում, թէ՛ Թիֆլիսում և թէ՛ ուրիշ տեղեր Հնչակեան անուան տակ այլ և այլ շահախնդիրներ և կամ Հնչակեան անուան անարժան անհատներ դրամներ են ժողովել: Ի նկատի ունենալով տարածված թիւրիմացութիւնները, մենք կրկնում ենք սոյն յայտարարութիւնը, բացարձակ կերպով բացասում ենք յիշատակական գործնականի մէջ այլ և այլ մութ աղբիւրներից ծնունդ առած այն բռնի ու սպառնական միջոցները որ, վերջին հաշւով, վնասակար ու անպատուաբեր են յիշատակական գործի շահին: Ինչպէս անցելում, նոյնպէս վերջերս Աւետիս Վօլօյեանի, պատրիարք Ազարեանի և ուրիշների նկատմամբ եղած սպառնալիքները գործադրված են՝ Հնչակեան անուան քօղի տակ ծածկվող շահամուլ բաղախնդիրների ու խաբեբանների կողմից, որոնց այդ ստոր արարքն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ազգային լիրբ աւազակութիւն:

2. Արանով պաշտօնապէս յայտարարում ենք նաև, որ տեղի չը տալու համար այլ և այլ կեղծիքի ու խաբեբայութիւնների, ներկայ թւից ըսած Հնչակեան Կուսակցութեան բոլոր Մասնաձիւղերի նախկին կնիքներն անվաւեր են համարվում և նրանց փոխարէն՝ Կենտրոնիս կողմից կը հաստատվեն նորաձև կնիքներ:

ՀնչԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆՏՐՈՆ.
23 հոկտեմբեր 1896, Լոնդոն.

ՊԵՏՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.

Հնչակեան Կուսակցութեան Պատգ. Ընդհ. Ժողովը ներկայիւս կը յայտարարէ, որ՝ համաձայն իր երկրորդ նիստին մէջ կայացուած որոշման՝ այն ամեն Վկայագրերը, որ մինչև ներկայ թիւը կը կրեն Հնչակեան գործիչներն իբրև ներկայացուցիչներ, պատգամաւորներ կամ գործադիր անդամներ, այլ ևս կորցրած են իրենց զօրութիւնը և կը համարուին չեղեալ: Ներկայ թւէս սկսեալ ամեն հարկ եղած Հնչակեաններուն կուղարկուին պաշտօնական նորոգուած Վկայագրեր Հնչակեան Կուսակցութեան Կենտրոնի կողմէ:
17 սեպտեմբեր 1896, Լոնդոն.

Կուսակցութեան Գանձարանում Հնորհակալութեամբ ստացվել են հետևեալ գումարները.

ՌՈՒՍԱՍՏ. — Բալ. Հնչակեան Մասնաձիւղի գանձարանի հաշիւը, 1896 թ. մարտ 1-ից սկսած մինչև 1896 թ. օգոստոս ունեցել է Մուտք 2234 ռուբլ և 12 կոպ. Եւք. — 2213 ռ. 55 կ.: Նոյն Մասնաձիւղը ստացել է. բժիշկ Բերանց՝ 1000 ռբ, Բզովցեցի 500 ռ. Արշ. — 30 ռ, Ագու Մելքի միջոցով 8 ռ., Հարիւրապետ 600 փամփուշտ, Սիրաքի միջոցով 6 ատրճանակ:

ՇԱԽԵՅԱՐԻՍ. — Ժընէվից, Տ. Բ. -ից 11 Ֆր, 20 սանտ., Ա. 5 Ֆր., Տ. Բ. -ի վիճակահանութիւնից մնացած 5 Ֆր.: Լոզանի նուագահանգէսից մնացած 3 Ֆր.:

ԹԻԻԲԻՍ. — Բ. քաղաքից Հարուն-Էլ-Բաշիտի ձեռքով 11 անգլ. ոսկի:

... Մի ուսանողական շրջանից 6անգ. ոսկի, 6 շիւ. 5 պ. ԳՐԱՆՍԻՍ. — Բօշենից, “Վահէ”-ից 5 Ֆր.:

ԱՄԵՐԻԿԱ. — Մարգ. Սիմօնից 2 գօլար:

ԲՈՒԼԳԱՐԻԱ. — Ռուսձուգի Մասնաձիւղը ստացել է: Շաբէի խումբէն 214. Ֆր. Ժերայի խմբ. 207. Ֆր. 95 սամ. Եղբայրասիրաց. խմբ. 174. Ֆր. Իթերի. խմբ. 91. Ֆր. 65սամ. Իշխան Բէնիկի. խմբ. Ֆր. 60. Թնգանթաձիգ խմբ. 55. Ֆր. Զէյթունի. խմբ. 30. Ֆր. Սիլիստերի. խմբ. Ֆր. 20. Հաճի. Վ. է. խմբ. Ֆր. 3, Միութենականի խմբ. Ֆր. 10 Տ. Ի ձեռքով Արուսեանէ. 22. Ֆր. 70 սամ. 3ուլիսի 15 17. Ապտակէ 2. Ֆր. Հաւարշէն 2 Ֆր. Գանձանակի հասոյթ 40 Ֆր. Վառնայէ 3 Մ. է 20 Ֆր. Բահօվաէ Ա. Շ. է Աշլանի ձեռքով 20. Ֆր. Շիթովի մէջ հաւաքուած Ս. Ա. Ի ձեռքով 19. Ֆր. Լոմբարդի հնչակեան խմբ. 50. Ֆր. Գ. քաղաքէ Թ. է 50. Ֆր. Պրայլի Արարատեան խմբ. 90. Ֆր. Գ. Ե. Ս. քաղաքներէ 60. Ֆր. Սուլինազ Ա. 2աւուշի միջոցով 80. Ֆր. Տօպրիզէն՝ Անտօնէն 5. Ֆր. գումար 1.344. Ֆր. 25. սամ:

Հնչ. ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.
Ժողովրդական Գրադարան. զբոյժի երկօրոք.

ԳՆՐԻՐԱԳԻ.

ԻՐ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԹԱՐԳ. ԻՏԱԼԵՐԵՆԻՑ. ԳԻՆ | ՔՐ. 50 ՍԱՆՏ.

Յօդուածներ, թղթակցութիւններ, տեղեկութիւններ և գրամ ու մանդատ ուղարկել հետևեալ հասցեով. —
M. Beniard. — 22, Ormiston Road, Shepherd's Bush.
London W. [Angleterre].